

Történeszek szerint a titkosrendőrség levéltári anyagai megsemmisülhetnek a kormány javaslata nyomán

„Azok az emberek, akiket a kommunizmus idején megfigyelt a titkosrendőrség, jogot kapnak, hogy megsemmisítsék a megfigyelési jelentések eredeti példányait – így szól egy kormányzati javaslat, amely a történészek szerint csorbítja az országnak azt a képességét, hogy számot vessen a múltjával. A rezsim besúgóhálózata [1953-ig - szerk.] nem kevesebb mint 1,6 millió embert figyelt árgus szemmel; rokonok és szomszédok jelentettek egymásról. A titkosszolgálatok csaknem négyezer folyó-métemyi dossziéja található ma is az Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltárában [ABTL - szerk.].

A kormányzat szerint a tervezett jogszabály feljogosítaná a megfigyeltet, hogy maguk döntsék el, megnézik-e az eredeti dokumentumokat, megmutatják unokáiknak, vagy éppen megsemmisítik. A Közigazgatási és Igazságügyi Minisztériumban így nyilatkoztak: »a nem jogállami eszközökkel az állampolgárokról gyűjtött személyes adatokat a jogállam nem őrizheti, ezek egy erkölcsstelen rendszer erkölcsstelen dokumentumai«.

»Azok a dokumentumok, amelyek jogsértésekről tartalmaznak bizonyítékokat, lehetővé teszik a bizalommal és a hatalommal való visszaélések felőlőseinek számonkérését« - írta az ottawai magyar nagykövetség címzett levélben a Kanadai Levéltárosok Szövetsége. A levéltárakkal kapcsolatos tervre eredetileg Christopher Adam, a kanadai Carleton Egyetem történelemtudatója hívta fel a nemzetközi nyilvánosság figyelmét.

Ha megengednék, hogy a dossziékat széthordják, »gyengülne a magyaroknak az a képességük, hogy a funkcionáriusokon számon kérjék cselekedeteiket, és azért a demokrácia egyik alappillérét ásnák alá« - írta a szervezet elnöke, Loryl MacDonald. Schmidt Mária, a budapesti Terror Háza igazgatója azt nyilatkozta, reméli, hogy a törvényalkotók jobban átgondolják tervüket. »Ha ezeket a dossziékat kiadják [az ABTL-ből], a tényeket és összefüggéseket többé nem lehet kutatni. Ezek nélkül pedig nem alkothatunk pontos képet a rendszerrel, és nem mutathatjuk meg a jövő nemzedékeknek a terror jelentését, a diktatúra manipulatív jellegét és ebből fakadó aljasságát.« (...)

A kormányzat állítása szerint a törvény, amely novemberben kerül majd a parlament elé, garantálja a tudományos kutatás szabadságát, de ahhoz, hogy a történészek kutathassák a személyes dossziékat, a dossziék érintettjeitől kell majd engedélyt kérniük, nem pedig attól az intézménytől, ahol a dokumentumokat őrzik.

A jogszabályalkotás folyamatában történészekkel, kutatókkal és más szakértőkkel fognak konzultálni - mondják a Közigazgatási és Igazságügyi Minisztériumban. Az egyik probléma, mellyel a kormányzat nem nézett szembe, a következő: a dossziék lapja rendszerint egynél több emberről tartalmazna adatokat, tehát ha az eredeti lapot kivesszük a dossziéből, és odaadják a jelentésben említett egyik személynek, akkor a többiek soha nem láthatják, mit írtak róluk.

Kenedi János kutató január 3-ig azt a hivatalos bizottságot vezette, amely a jelenlegi titkosszolgálatok birtokában lévő 1990 előtti dossziékban szereplők tízezeinek digitalizált másolatait mérte volna fel. Úgy véli: a törvény most is lehetővé teszi a megfigyelt személyek védelmét a dossziék sértetlenségével.

»Minden áldozatnak jogában áll, hogy az állambiztonsági levéltártól kérje a rá vonatkozó személyes adatok titkosítását - mondta Kenedi. - De aki pengével kivág egy oldalt az eredetiből, az megtagadja másoktól a jogot, hogy hozzáférjenek saját történetükhöz.« Ezenfelül a dossziékban lévő szenzitív adatokhoz - pl. val-

CHRISTOPHER ADAM-KENEDI JÁNOS ÖSSZEÁLLÍTÁSA:

A világ lát, hall, tiltakozik

Magyarország hallgat

Minden történezt mélyen aggaszthat a magyar nemzeti levéltárakat érő fenyegetés. A mögötte rejlő elv komolyan veszélyezteti a levéltári integritást. (Colin Jones, a Brit Királyi Történelmi Társaság elnöke)

lás, szexuális orientáció stb. - még a kutatók sem férhetnek hozzá.

A Terror Házaának létrehozása Orbán első, 1998 és 2002 közötti miniszterelnökségének egyik fénypontja volt. Sokan emlékeznek arra az úttörő beszédére is, amelyben 1989-ben, amikor a demokratikus átmenet még bizonytalan volt, a szovjet csapatok kivonását követelte. A szakértőket meglepte Orbán legújabb lépése; mert úgy vélték, végre fényt derít majd Magyarország zavaros múltjára. Most úgy látják, mégis inkább a megsemmisítésében játszik szerepet.

Sokan úgy gondolják, a levéltári átlomány szétszórásáról szóló javaslat beleillik a kormány intézkedéseinek hosszú sorába. A 2010. áprilisi választásokon elsőprő népi támogatással győzött a Fidesz, és a kormány emiatt fokozott magabiztossággal negligál minden ellenvéleményt, gyengíti a demokratikus alapintézményeket, torzítja a fékek és ellensúlyok rendszerét. (...) A kormány sok tudományos intézménynek - köztük az 56-os Intézetnek is - csökkentette a költségvetését, jövőjük tehát bizonytalanra vált.

»A kormány azt hiszi, eltörölheti a múltat - mondta Kenedi. - A Fidesz szemszögéből a történelem vele kezdődött, és vele ért véget, és mindaz, ami a magyar történelemben előtte történt, nem létezik. Célja a kollektív amnézia.« Szakértők szerint a politikusok talán abban is reménykednek, hogy megszabadulhatnak a potenciálisan kellemetlen adatoktól. »Nagyon nehéz másnak látni a magyar levéltár tönkretételét, mint otromba politikai lépésnek olyan politikusok részéről, akik félnek, hogy a múlt rendszerhez fűződő kapcsolatukról a jövőben esetleg kellemetlen és kínos dokumentumokat találhatnak a történelemszek« - írta Christopher Adam.

Több mint kétezen írták alá a levéltárak sértetlenségét követelő online petíciót, amelyet Adam kezdeményezett. Magyarország elmaradt a volt szovjet tömb más országaitól a levéltárak teljes megnyitásának ügyében, a dossziék majdnem harminc százeleka ma is titkos, és a nemzetbiztonsági szolgálatok kezében van. Bár több történész és újságíró is publikált a ügynökök nevét könyvekben és az interneten, a korlátlan nyilvánosság még várat magára. Am cseppenként, néhány hetes, hónapos időközönként továbbra is kiszivárog egyes volt kommunista titkosügynökök neve, legyen szó színészekről vagy sportolókról, papokról vagy értelmiségiekről.»

Pablo Gorondi
(Associated Press)

2011. március 4.

*

A történelmi berekesztése

»Egy történelmi levéltár foszlányokra szaggatása nem éppen hagyományos lépés, de valójában nem más, mint Magyarország válasza arra a hűszéves nehéz feladványra, hogy mit is kezdjen a kommunista titkosrendőrség által hátrahagyott dossziékkal.

A kormányzat olyan törvény meghozatalára készül, amely megengedi a

titkosan megfigyeltnek, hogy hazavigyék a rájuk vonatkozó iratokat. Aztán azt csinálnak velük, amit akarnak: kidobják a kukába, elégetik, vagy nyilvánosságra hozzák őket. De ezeknek az iratoknak az összessége Magyarország háború utáni történelmének felbecsülhetetlen értékű forrása. Ha egyszer szerethordják, a levéltár nem lehet többé kincsesháza azoknak a történészeknek, aki fel akarják deríteni a kaotikus magyar XX. századot.

»A levéltár nélkül többé nem leszünk képesek megtudni, hogy kik vagyunk mint társadalom« - mondja Kenedi János, a magyar titkosszolgálatok történetének kutatója. - És itt a társadalom egésze követ el harakirit, mert éppen a dossziékban szereplők teszik tönkre a levéltárat. - Rétvári Bence, a törvény novemberben esedékes megalkotásáért felelős államtitkár úgy véli, a jelentések »egy erkölcsstelen rendszer erkölcsstelen dokumentumai«, és ki-maga döntheti el, hogy »a fiók mélyébe rejti vagy nyilvánosságra hozza«.

A titkosrendőrségi archívumok sok gondot okoztak az egész posztkommunista Európában. Először is, bőséges anyagot szolgáltatnak a zsarolóknak. (...) Számolni kell továbbá a tönkremenő emberi kapcsolatokkal, ha a dossziékból egyéni áruháziakra és félrevezetésekre derül fény, nemegyszer évtizedekkel az esemény után. Egyik ország sem találta meg a tökéletes választ. A magyar levéltár egészét szinte csak az erre jogosult, jóváhagyott kutatási témával jelentkező történészek előtt nyitották meg. Más országokban a civilek a történészekével azonos jogot tekinthetnek bele azokba a dossziékba, melyekben szerepelnek. (...) Romániában feltűnően hiányoznak a fontos politikai és egyházi személyiségekről szóló dossziék, és nincs magyarázat az eltűnésükre.

A kutatókat aggasztják a fejlemények. Christopher Adam, a kanadai Carleton Egyetem történésze tiltakozó petíciót kezdeményezett, ezt seregnyi világklasszis történész írta alá. Egyikük, a cambridge-i Richard Evans azt mondta, hogy a levéltár széthordása »botrány« lenne.

Kenedi, aki éveket szentelt annak, hogy feltárja az ötvenes-hatvanas évekbeli üldözések és jogtalan bebörtönzések történetét, leszögezi, hogy az iratok ma is hasznosak. Ráadásul sok még el sem jutott a nyilvános levéltárig. A politikai rendőrség dossziéinak mintegy harmada az öt utódszervezetnél maradt - hatvan- kilencven évre titkosítva. Ezek nem fognak felszabadulni. »Amit a nemzetbiztonság fontosnak ítélt, azt megőrzik. A többi megsemmisül« - mondja.»

T. E.

(The Economist)

2011. február 8.

*

»A jogállam, a polgári és demokratikus hagyományok ellen minden fronton meginduló támadások, a kultúrharc, a boszorkányüldözés stb. olyan nyomasztó erejűek, hogy a normalitás védelmezői teljesen tanácstalanok. Ez a kérdés az egésznek csak »kis« része. A Fidesz - szemben antikommunista retorikájával - mindig is a volt kommunisták szövetségese volt abban, hogy megakadályozzák vagy rombolják a »dossziék« ügyében meghozható jó törvényeket. Konkrétan a Fidesz és a szocialisták együtt - nemzeti érdekekre hivatkozva - sikeresen vetették gátat a III/I-es és III/II-es csoportfőnökség, vagyis a hírszerzés és a külső elhárítás dossziéi »felszabadításának«.

Még a »belső reakcióval« foglalkozó III/III-as csoportfőnökség anyagai sem mind kuthatóak. (...) Ugyanennyire fontos a tiltakozás az ellen, hogy a mai titkosszolgálatok továbbra is féltékenyen őrizzék a még kutatatható nem tett dossziékat - az ellen, hogy ők maradjanak a hírszerzési és kémelhárítási dossziék »gazdái«, és szabadon dönthessék el, a nyilvánosság szemé elől rejtve, hogy mi kerülhet ki a nyilvános levéltárba - s így azt zsaroljanak meg, akit akarnak, miközben a már felszabadított iratok eltűnnek az áldozatok kezén, ahogy azt már leírtuk és elítéltük. (...)

Jeremy Druker

(idézi Haraszti Miklóst, Transitions Online, Prága)

2011. március 2.

*

Pordány László Nagykövet Úrnak, Ottawa

»Mint levéltárosok mélyen hiszünk abban, hogy a levéltárak a demokrácia, a társadalmi igazságosság és a társadalmi emlékezet alapjai. Ahogy Terry Cook kanadai levéltáros megfogalmazza, a levéltári iratanyag lehetővé tette, hogy »a polgárok igazságot keressenek múltbeli vétkek jóvátétele érdekében az óslakosság elűzésétől a háborús bűnökig, az orvosi hanyagságtól az etnikai megkülönböztetésig.« Ha a magyar Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltárából kivennének anyagokat azon az alapon, hogy »erkölcsstelen« hatóságok hozták létre őket, gyengülne a magyaroknak az a képességük, hogy a funkcionáriusokon számon kérjék cselekedeteiket, és ezért a demokrácia egyik alappillérét ásnák alá.

Az is erős meggyőződésünk, hogy ha ezeket a pótolhatatlan dokumentumokat hozzáférhetetlenné tennék, azzal Magyarország levéltári öröksége válna szegényebbé. Megfosztának attól a lehetőségtől, hogy megismerjük és megértsük Magyarország múltjának egy fontos elemét. A magyar kommunista titkosrendőrség, belügyminisztériumi és állambiztonsági dossziék megkönnyítik a múlttal való pontos számvetést, és garantálják, hogy nem uralkodik el a kollektív amnézia. (...) Felhívjuk Magyarországot, hogy tegyen meg minden olyan lépést, amely a levéltárosi hivatalos gyakorlatával összhangban megőrzi ezeket a páratlanul fontos anyagokat. Minden, ami ennél kevesebb, azt jelentené, hogy az Önök kormánya elhárítja magától annak a felelősségét, hogy megóvja a demokratikus érdekeket, megőrizze és védelmezze Magyarország kollektív emlékezetét.»

Loryl MacDonald elnök

Kanadai Levéltárosok Szövetsége

2011. február 24.

*

Szapáry György Nagykövet Úrnak, Washington D. C.

»Sok kollégámmal együtt engem is megdöbbentett az a magyar parlament elé kerülő törvénytervezet, amely megvonná az állomány megőrzésének garanciáit a szocialista korszakból átvett, illetve azzal foglalkozó levéltáraktól. Bármennyire rossz is a véleményünk a kelet-európai szocialista uralomról, nem ismerem senkit, aki ne ragaszkodna ezen uralom levéltári öröksége gondos megőrzéséhez, mivel szükség van rá e nagy hatású korszak minél jobb megértéséhez.

Az ilyen törvénykezés továbbá kétségbe vonja azt az elismerésre méltó, fáradhatatlan munkát, amit a magyar levéltárosok húsz év alatt végeztek. Az ország újonnan megtalált szellemi szabadságának köszönhetően magyar és külföldi tudósok csodálatát egyaránt kivívták a szocialista idők iratainak lelkiismeretes katalogizálásával. Ezt olyan időben sikerült véghezvinniük, amikor viszonylag nehezek voltak az anyagi feltételek, mégis megtették a hazájuk javára és tágabb értelemben a tudomány hasznára. (...)

Bruce Grant elnök

Szlavisztikai, kelet-európai és eurázsiai Tanulmányok Társasága

2011. február 23.

*

Tóth József Nagykövet Úrnak, Athén

»Határozottan ellenezük azt az elgondolást, hogy a demokratikus állam »nem őrizheti meg egy erkölcsstelen rendszer erkölcsstelen dokumentumait«. Ellenkezőleg, le kell szögezünk, hogy az igazságtalanságot bizonyító iratok teszik lehetővé a bizalommal és hatalommal visszaélők számonkérését. A levéltári iratanyag bizonyítékot szolgáltat azzal, hogy dokumentálja a politikai vezetők cselekedeteit, és védi minden állampolgár jogait. Görögországban már átéltünk hasonló helyzetet a múltban: a görög kormány megpróbálta megsemmisíteni a biztonsági rendőrség iratait, hogy »szimbolikusan lezárja a nemzeti gyezet nem értés korszakát, és a jövőre nézve garantálja az állampolgárok egyenlőségét, az egalitarizmust«. Azóta történelmünk egy fontos része, amelyik olyan iratokon alapul volna, melyek tanúsággal szolgálnak a görög nép szerepéről a német megszállókkal szembeni ellenállásban, az ötvenes polgárháborúban és a hét éves diktatúrában (1967-74) - mindörökre elveszett. (...)

Nesztor Bamidisz elnök

Görög Levéltárosok Társasága

2011. február 26.

*

Szapáry György Nagykövet Úrnak, Washington. D. C.

»(...) A dossziék eltávolítása és megsemmisítése erőszakot tenne a nemzet levéltári örökégen, és áthidalhatatlan szakadékot hozna léte a történelmi dokumentumok folytonosságában.»

Helen R. Tibbo elnök

Amerikai Levéltárosok Társasága

2011. március 9.

*

»A kormány érvelése mögött a történettudományi kutatásra és egy intézmény, az ABTL jövőjére leselkedő nyilvánvaló veszély rejlik. Ellentétben lengyel megfelelőjével vagy az utóbbi tíz év román gyakorlatával, az ABTL szerényen visszahúzódva működött, s magyar és külföldi tudósok ezreinek tette lehetővé a bőséges hozzáférést az egykori állambiztonsági apparátus irataihoz. (...)

Olaszországi Egyesület a közép- és kelet-európai Történettudományért

*

»Mostanáig a világ minden tájáról csaknem ezernegyszáz tudós és levéltáros írta alá azt a petíciót, amely felszólítja a magyar kormányt, hogy hagyjon fel azzal a tervével, amely lehetővé tenné az Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára eredeti dokumentumainak széthordását és megsemmisítését. Ezek a tervek és elnyomás, a szenvedés és - rövid időn belül - a kommunista rezsim emlékének eltörléséhez vezetnének. (...)

A Szabad Európa Rádió román adása

2011. március 1.

*

»Miután a jobboldali magyar kormány nyilvánosan elítélték a szólasszabadság elfojtásáért, azokkal a bírálókkal kellett szembenéznie, melyek a történelem semmibe vétele miatt érték. A világ történészei szembefordultak azzal a rendelkezéssel, amely lehetővé tenné, hogy a kommunista korszak titkos dokumentumait odaadják a bennük érintett személyeknek, akik kidobhatják őket (...) A múlt tudomásulvételére és a múlttal való szembenézésre a posztkommunista Közép-Európa országainak, így Magyarországnak is égetően szüksége van.

Radio France International - Tieng Viet (vietnami internetes portál)

2011. március 2.